

ENDRING I LITURGI – ENDRINGER I TEOLOGI?

En studie av endringene i Den norske kirkes dåpsliturgi fra
1920 til 2008

REL-3901

Arnt-Håkon Nordkil

*Mastergradsoppgave i religionsvitenskap – studieretning teologi
Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning
Universitetet i Tromsø
Våren 2011*

Innholdsfortegnelse

I. Innledning.....	5
Historisk riss av dåpen i den lutherske kirke.....	7
II. Metode.....	11
Forskningshistorie.....	13
III. Redegjørelse for endringer i liturgiene.....	15
1. Perioden 1889 – 1920.....	15
2. Perioden 1920 – 1977.....	17
3. Perioden 1977 – 2008.....	20
IV. Teologisk konsekvensanalyse.....	25
1. Skapelsesteologi og takk for livet.....	25
2. Arvesyndslæren.....	29
3. Den vanskelige preposisjonen.....	32
4. Dåpsliturgiens bønner.....	34
5. Spørsmål ved døpefonten.....	35
6. Faddernes forpliktelser.....	37
7. Velsignelsesønsket.....	37
V. Avslutning.....	39
Litteraturliste.....	43

I. Innledning

Dåpen er ikke bare vann, men den er vann som er innesluttet i Guds befaling og forenet med Guds ord.¹

Dåpen er ett av de to sakramentene i Den norske kirke (Dnk). Ordet sakrament, som brukes om dåp og nattverd, er betegnelsen på de handlinger i kirkens liturgi som anses å være innstiftet av Jesus. Sakramentbegrepet finnes ikke i bibelen, men har fått stor plass i kirkens historie. Sakramentene har, sammen med forkynnelsen av evangeliet, vært kirkens viktigste kjennetegn.² Augustin ga sakramentbegrepet dets grunnleggende betydning i den vestlige kirkes teologi. Det fikk betydningen av et hellig tegn som peker på en usynlig, guddommelig virkelighet.³ Også Luther la sterk vekt på sakramentene og understreket at dåpen skjedde “fordi Gud har befalet det”. Sakramentenes sterke plass i den lutherske kirkens historie og i kirkens selvforståelse er med på å gjøre dåpen til en av de viktigste og mest diskuterte delene av høymessen for kirken, dens teologer og dens bestemmende organer. Men dåpen er ikke bare en kirkelig handling som skal ivareta eller uttrykke kirkens teologiske grunnlag, eller et utgangspunkt for høytsvevende teologiske debatter. Dåpen er også et av de viktigste møtepunktene mellom kirken og menighetsmedlemmene. I 2008 ble over 42 500 barn døpt i Den Norske Kirke, noe som utgjorde 70,4 % av årskullet.⁴ Dåpen betyr for mange mennesker et av de få møtene med Dnk og det budskapet som blir presentert gjennom liturgien. Ytterst få av de som kommer med barna sine til dåp, er fagteologer. Det de vanlige menighetsmedlemmer møter i dåpen og i dåpsliturgien blir derfor i stor grad for disse menneskene stående som kirkens teologiske uttrykk om dåp. En studie av dåpsliturgien har imidlertid også en indre-kirkelig betydning. Den latinske formuleringen “*Lex orandi lex credendi*” (det vi sier, er det vi tror) er et uttrykk for at den teologien som blir satt ord på gjennom liturgien er den teologien som kirken står for. Liturgien for dåp er i hovedsak felles for alle menigheter i Dnk og gir således uttrykk for hele kirkens felles forståelse av dåpen.

I 2004 ble det startet en reformprosess i Dnk med hensikt å revidere gudstjenestens liturgi, med ny ordning for hovedgudstjenesten, ny dåpsliturgi og nye tekstrekker. Av disse prosessene var det dåpsliturgien som skapte størst diskusjoner og møtte sterkest motstand.

---

¹ Fra “Den fjerde part – Dåpens sakrament” i Luther 1997.

² Gregersen 1992: 221.

³ Gregersen 1992: 226.

⁴ <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=210> (lest 26.09.2010).

I 2008 la Nemnd for gudstjenesteliv (NFG) fram sitt forslag til ny dåpsliturgi. Liturgien ble prøvd ut i en del forsøksmenigheter og sendt ut på høring til menigheter, bispedømmer, organisasjoner og andre instanser i eller med tilknytning til Dnk. Høringsuttalelsene har vært omfattende og til dels sterkt kritiske til de foreslåtte endringene.

Jeg vil i denne oppgaven analysere de endringene som skjedde i Dnks dåpsliturgi ved de tre siste revisjonene, i 1920, 1977 og den pågående (for enkelhets skyld bare kalt 2008). Den pågående revisjonen er fortsatt inne i en prosess, men jeg har valgt å avgrense oppgaven til å omfatte forslaget til ny liturgi som kom i 2008. Videre vil jeg vurdere hvilke konsekvenser disse endringene vil kunne få for den teologien som uttrykkes gjennom liturgiene. Den teologiske konsekvensanalysen har et todelt preg. Deler av analysen vil gå på overordnede teologiske problemstillinger som man kan finne i liturgiens helhet og på forskjellige steder i liturgien, mens andre vil være konkrete endringer i ordlyd og/eller utelatelser eller tillegg i ordlyden i liturgien som jeg anser å være av teologisk interesse.

I saksdokumentene til den pågående reformprosessen i Dnk, gjøres det klart at kirkens læregrunnlag ikke skal endres.

Forholdet mellom liturgi og læregrunnlag er altså hele tiden blitt tematisert i NFGs drøftelser. Disse har vært bygget på forestillingen om at læren står fast, men liturgien må, på noen punkter prøves på nytt, i lys av vår tids utfordringer, for å kunne uttrykke kirkens læregrunnlag på en adekvat måte. NFG mener at innstillingen uttrykker hva kirken står for mht dåpsteologi, i og med at den bygger på artikkel 9 i CA [Confessio Augustana] som uttrykkes kort og konsist, på følgende måte: "Om dåpen lærer de at den er nødvendig til frelse, og at Guds nåde blir budt fram ved dåpen". Hovedmotivet for læren om dåpen i Den norske kirke anses ivaretatt på en god måte i forslag til ny liturgi.⁵

Spørsmålet som stilles i denne oppgaven er hvorvidt det er mulig å endre liturgiene uten å endre den teologi som uttrykkes gjennom dem. Den Luthersk-læstadianske menighet (LLM) skriver for eksempel i sin høringsuttalelse at

Dåpsliturgien vil preges av den læreforståelse de har om dåpen, de som utarbeider forslag til liturgi, og videre de organer som vurderer og vedtar den slik at den blir en godkjent kirkelig forordning. Læreforståelsen til disse personer og organer vil derfor prege liturgiens ord og ledd, og disse ord og begreper vil bli formidlet til de generasjoner som kommer til å bruke

---

⁵ Kirkerådets sak KR 14/08.

dem. Vi vil derfor anse dåpsliturgien med sine utforminger, ord og begreper som viktige folkepedagogiske substanser i Den norske kirkes liv.⁶

Vi ser her en oppfatning av liturgien som en grunnleggende bærer av teologi og at det liturgiske uttrykk også er et uttrykk for den lære som formidles. Kan man, hvis man endrer det liturgiske uttrykket i dåpsliturgien, fortsatt stå fast på den samme teologi om dåpen?

Historisk riss av dåpen i den lutherske kirke

*Om dåpen lærer de at den er nødvendig til frelse, - at
Guds nåde tilbys ved dåpen, - og at man skal døpe barna,
forat de ved dåpen skal bli brakt til Gud og tatt inn i hans nåde.
De forkaster gjendøperne som avviser barnedåpen og
påstår at barn ikke trenger dåp for å bli salige.⁷*

På denne måten ble læregrunnlaget for, og nødvendigheten av, dåp i de lutherske kirker fastlagt under riksdagen i Augsburg i 1530. Dette var imidlertid en arv som går helt tilbake til den kristne kirkes begynnelse.

Ut fra bibelen kan man se at dåp var en innarbeidet skikk allerede i den første kristne kirke. I Det nye testamentet (NT) er dåpen forutsatt som en selvfølge for dem som ville tilhøre den kristne tro og opptas i menigheten. “*For med én Ånd ble vi alle døpt til å være én kropp, enten vi er jøder eller grekere, slaver eller frie, og alle fikk vi én Ånd å drikke*” (1.kor 12,13). Det mest kjente bibelstedet om dåp, og mye av grunnlaget for at det i det hele tatt foregår dåp i kristne kirker, er den såkalte dåpsbefalingen i Matt 28,19, hvor Jesus befaler sine disipler: “*Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler! Døp dem til Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn*”. Men dåpen har en bredere bibelsk begrunnelse enn bare i dåpsbefalingen i Matt. 28,19. Den er også klart begrunnet i Jesu egen gjerning, i hans død og oppstandelse. Vi har ingen kilder som snakker om en tid da det ikke ble døpt,⁸ selv om den dåp Jesus ble døpt med hadde en annen betydning enn den dåp som brukes i kirken i dag. Jesus ble døpt av Johannes i Jordanelven, men Johannesdåpen var ikke en dåp til kristendommens treenige Gud: “*Slik sto døperen Johannes fram i ødemarken og forkynte en omvendelsesdåp som ga tilgivelse for syndene*. Fra hele Judea og Jerusalem dro alle ut til ham. De bekjente sine synder og ble døpt av ham i Jordanelven, hvorpå han forkynte: “*Det kommer en etter meg som er sterkere enn*

---

⁶ LLM 2009.

⁷ CA artikkel IX.

⁸ Gregersen 1992: 226.

jeg, og jeg er ikke verdig til å bøye meg ned og løse sandalremmen hans. Jeg har døpt dere med vann, men han skal døpe dere med Den hellige ånd.” (Mark 1,4-5 og 7-8). Johannesdåpen var altså en dåp hvor de dømte fikk tilsagn om syndenes forlatelse. Når Jesus befaler sine disipler å døpe, trekker han inn et helt nytt aspekt i dåpen, nemlig det trinitariske dåpsformularet “til Faderens og Sønnens og den Hellige Ånds navn”. Altså er denne nye dåpen en dåp som gir den dømte en tilknytning til den treenige Gud slik Gud ble oppfattet i den kristne kirke. Det er også tydelig at denne dåpen ganske fort blir en integrert del av den tidlige kristne kirke. I Apostlenes gjerninger 2,38 sier Peter: “Vend om og la dere døpe i Jesu Kristi navn, hver og en av dere, så dere kan få tilgivelse for syndene, og dere skal få Den hellige ånds gave.” Og senere i samme bok, da Paulus blir døpt: “Så hvorfor nøler du nå? Kom og la deg døpe og få syndene vasket bort mens du påkaller hans navn” (Apg. 22,16). Gjennom hele Apostlenes gjerninger er det tydelig at det å bli døpt er innsteget til felleskap med resten av de troende og med Gud. “De som tok imot budskapet hans, ble døpt, og den dagen ble det lagt til omkring tre tusen mennesker (Apg. 2,41).

Det er også godt belagt at dåp var en helt vanlig inngang til medlemskap eller tilhørighet til menigheten også i oldkirken. Dåpsliturgien og dåpshandlingen har imidlertid endret seg en god del på de 2000 årene den har vært i bruk. Den eldste kjente dåpsliturgi dateres til begynnelsen av 200-tallet.⁹ I løpet av det århundret ble også barnedåp vanlig og den tidligste liturgien foreskrev samme dåpsordning for barn, menn og kvinner.¹⁰ I den oldkirkelige dåpshandling ble ikke det trinitariske dåpsformularet brukt på samme måte som i dag av den som dømte. Dåpskandidaten (baptisanden) fikk tre spørsmål; “Tror du på Faderen? Tror du på Sønnen? Tror du på Den Hellige Ånd?” På hvert av disse spørsmålene svarte kandidaten “Ja!” og ble dukket under i vannet for hvert av spørsmålene. På denne måten ble kandidatene døpt “til Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn” slik befalingen fra Jesus lød.¹¹

Luthers ordning for dåp fra 1526 beholdt formen fra oldkirken med spørsmål og svar. Denne hadde imidlertid også med spørsmål om forsakelsen og dåpen. Presten spurte baptisanden om han ville forsake, tro og bli døpt. Gjennom tiden har imidlertid voksendåpen nesten helt blitt

---

⁹ Holter 2008: 160.

¹⁰ Holter 2008: 160f.

¹¹ Skarsaune 1997: 47.

borte og erstattet av barnedåp. Spørsmålene ble derfor stilt til fadderne, som svarte på vegne av barnet.¹²

Av de mer, for dagens kirkegjengere, ukjente elementer som lenge var en del av dåpsritualet, er blant annet eksorsismen. Denne ble fjernet i 1783 og ble erstattet med en innledende tiltale til dåpsbarnet hvor det ble sitert bibelvers som skulle ha en tilsvarende virkning. Den tiden eksorsismen var en del av dåpsritualet, ble den utført utenfor kirkerommet, hvor de onde krefter skulle drives ut av barnet før det ble tatt inn i kirken. En slik utdrivelse ble gjort med bønn om at de urene ånder måtte fare ut av barnet og overlate barnet til Den Hellige Ånd (*“Far her ud du urene Aand og giv den hellig Aand Rum”*).¹³ Denne eksorsismen kan man kun se små spor av i dagens dåpsliturgi hvor man før trosbekjennelsen *“Forsaker djevelen og alle hans gjerninger og alt hans vesen”*¹⁴ og i Dnks liturgi for dåp av voksne hvor det i bønnen sies “[...] og i dåpen frir oss ut av djevelens og mørkets makt og gjør oss til dine barn”.

Betydningen av dåpen som inngangen til menigheten og inngangen til felleskap med Gud ble fysisk tydeliggjort ved at døpefonten var plassert ved inngangen til kirken. Barnet fikk altså ikke komme inn i menigheten og fellesskapet før det var døpt. Den første offisielle og fullstendige ordning for dåp i Dnk kom i alterboken i 1556. Denne var en oversettelse av Luthers ordning for dåp fra 1526.¹⁵ Denne var med bare mindre forandringer i bruk i Norge fram til ny ordning for dåp kom i 1914 og ble tatt med i alterboken av 1920. Av disse forandringene var det tydeligste at ingen deler av dåpen skulle foregå utenfor kirkerommet. Dåpen ble også brukt som en del av kirketukten, ved at ektefødte barn ble døpt etter prekenen, mens uekte ble døpt senere i gudstjenesten, etter ofringen, eller etter gudstjenesten.¹⁶

---

¹² Fæhn 1994: 109.

¹³ Fæhn 1994: 109.

¹⁴ Dnk 1992: 131.

¹⁵ Fæhn 1994: 109.

¹⁶ Fæhn 1994: 244.

II. Metode

Metoden som benyttes i denne oppgaven er basert på prinsippene fra dokumentanalyse, forstått som en kvalitativ innholdsanalyse av relevant dokumenter. Det er vanskelig å gi en enkel og kortfattet definisjon på hva dokumentanalyse er. Det er vanskelig nok å kunne definere hva et dokument er. Dokument forstås i bred sammenheng som en kommunikasjon mellom en forfatter og en leser som ut fra dokumentet kan lese noe om hva forfatteren har tenkt eller opplevd.¹⁷ Dokumenter kan være forskjellige i form og innhold. Tradisjonelt sett har man forholdt seg til de skrevne, trykte dokumenter, men i dagens dataverden er stadig flere og flere av dokumentene elektroniske. Vi kan også tenke oss dokumenter i form av lyd- og bildefiler. I denne oppgaven vil jeg bare gjøre bruk av skrevne dokumenter. Dokumentene som kilder kan deles inn i primær- sekunder- og tertiærkilder. Som primærkilder regnes øyenvitneskildringer eller andre førstehåndsdokumenter som er selvstendige og ikke bygger på andre kilder. I litteraturen regnes den opprinnelige publikasjonen som primærkilden. Sekundærkilder er materiale som bygger på eller henviser til primærmateriale, som for eksempel det at en historiker beskriver historiske hendelser. Tertiærkilder er data som er fortolket av andre og må følgelig kontrolleres nøye før man bruker dem.¹⁸

I denne oppgaven vil mine primærkilder være fire ulike dåpsliturgier hentet fra ulike epoker i Dnks historie. I *Alterbog for den norske kirke* fra 1889 inngikk den dåpsliturgi som gikk forut for den som var i alterboken av 1920. Denne vil bli brukt for å kunne se i hvilken retning endringene i 1920 gikk. Videre ligger altså dåpsliturgien fra 1920 og 1977 samt liturgiforslaget fra 2008 til grunn for analysen. Liturgiforslaget fra 2008 har som nevnt gjennomgått en høring og har senere kommet i reviderte utgaver. De to siste utgavene er henholdsvis kirkerådets forslag fra 28. mai 2010, og bispemøtets endrede utgave av kirkerådets forslag, vedtatt 16. juni 2010. De to siste er interessante fordi de reflekterer måten kirken har tatt inn over seg den kritikk og de innspill som kom i høringsrunden etter NFGs forslag i 2008. Disse dokumentene utgjør sekundærkilder og er elektronisk tilgjengelige på DnKs hjemmesider.¹⁹ Høringsuttalelsene som ble gitt av menigheter, bispedømmer, organisasjoner og andre til NFGs forslag til liturgi fra 2008, utgjør, sammen med kirkerådets saksforberedende dokumenter tertiærkildene.

---

¹⁷ Duedahl & Jacobsen 2010: 39.

¹⁸ Høgås 2007: 15.

¹⁹ <http://kirken.no/>

Ved bruk av dokumentanalyse må man også ta hensyn til hvilken type dokumenter man jobber med og i hvilken grad de er relevante for spørsmålene man ønsker besvart.

Dokumentene må også belyses i forhold til autentisitet, troverdighet og representativitet.²⁰

Ved bruk av historiske dokumenter må det også utøves kildekritikk og en skepsis i forhold til i hvilken grad dokumenter kan endres over tid og med tanke på de historiske forholdene dokumentene er skrevet under. I min oppgave er primærkildene alle hentet fra kirkens offisielle bøker slik de har vært gjeldende opp igjennom årene. Dette gjør at det er forholdsvis enkelt å regne dem både som historisk sikre, som relevante og som representative for de dåpsliturgiene som har vært brukt gjennom årene. Dokumentene er også offentlig tilgjengelige og på den måten etterprøvbare. Også sekundærkildene er av ny dato, lett tilgjengelige og er forfattet av kirkens ledende organer. De er således å forstå som representative for kirkens syn, selv om vi også i tertiærkildene ser at dette synet ikke deles av alle.

Denne metoden har også sine svakheter. Ved kvalitativ dokumentanalyse kan mitt eget ståsted påvirke både utvelgelsen, lesningen og tolkningen av dokumentene i uforholdsmessig stor grad. Det er derfor viktig å vurdere dokumentene fra forskjellige vinkler og være bevisst på at også dokumenter fra forskjellige kategorier og med forskjellig syn på problemstillingene som reises får være med. Med min bakgrunn fra godt innenfor veggene i kirken, er det en fare for at mine egne holdninger og ståsteder kan få forrang i en slik analyse, samt at jeg vil ha lett for å unngå å stille spørsmålstegn ved kilder som jeg i utgangspunktet ser på som autoritative og uttrykk for kirkens lære.

Min oppgave består i å analysere endringene i liturgiene. Det vil si at jeg analyserer de ulike liturgiene og fokuserer spesielt på hvordan de skiller seg fra hverandre. I utgangspunktet vil det mest nærliggende være å se på hvordan en liturgi skiller seg fra den foregående, men det vil naturligvis også være interessant å se hvordan for eksempel liturgiforslaget fra 2008 ser ut i forhold til 1920- eller 1889-liturgien og spørre hva som kan tenkes å ligge bak endringene eller hvilke teologiske konsekvenser de kan tenkes å få. Dokumentanalysen vil i dette tilfellet måtte gå ut fra en del gitte kriterier som igjen henger sammen med kapittelet om teologisk konsekvensanalyse. Liturgiene skiller seg fra hverandre på flere forskjellige måter, og jeg må derfor foreta en viss målretting i analysen, og spisse analysen inn mot enkelte kriterier. Det vil

---

²⁰ Duedahl & Jacobsen 2010: 55 ff.

være elementer som liturgiernes språkdrakt og spesielt de forskjellige liturgiernes formidling og vektlegging av ulike teologiske elementer.

For bedre å belyse hvilke endringer som har skjedd, vil det også være nødvendig å se på hvilke prosesser som har gått forut for endringene, ved å gå inn i bakgrunnsdokumenter, samt litteratur som omhandler endringene.

Forskningshistorie

Av det som er gjort av forskning på liturgi i Dnk, står Helge Fæhns arbeid i en særstilling. Hans bok *Gudstjenestelivet i Den Norske Kirke*²¹ gjør grundig rede for gudstjenesteliturgiernes utvikling i kirken fra reformasjonstiden og fram til den forrige store liturgirevisjonen som ble avsluttet med innføringen av den gjeldende *Gudstjenestebok for Den Norske Kirke* i 1992. Fæhns bok blir omtalt som “et historisk standardverk”²² og hans posisjon innenfor det liturgiske arbeidet forsterkes av hans arbeid som leder for liturgikommisjonen som utarbeidet liturgiene i *Gudstjenesteboken* av 1992. Denne prosessen og dette arbeidet er beskrevet i hans bok *Messe med mening*.²³ Av andre norske bidragsytere på dette feltet, bør nevnes Stig W. Holter *Kom tilbe med fryd – innføring i liturgikk og hymnologi*²⁴ og Kari Veiteberg *Kunsten å framføre gudstjenester. Dåp i Den norske kyrkja*.²⁵

Marit Rongs doktoravhandling *Det liturgiske møte*²⁶ omhandler språk og gudsmetaforer i høymessen. Selv om denne ikke fokuserer spesifikt på dåpsliturgi eller dåpsteologi, men på gudstjenesteliturgien generelt, er den like fullt interessant i denne sammenhengen. Selv om Rong sier at “Dåpen har aldri hørt med blant høymessens faste deler. Historisk sett har den vært plassert i forkant eller etterkant av hovedgudstjenesten eller som en egen kirkelig handling”,²⁷ så har dåpsliturgien endret seg sammen og samtidig med den øvrige høymesseliturgien og må derfor også kunne sees i sammenheng med denne.

---

²¹ Fæhn 1994.

²² Rong 2009: 50.

²³ Fæhn 1998.

²⁴ Holter 2008.

²⁵ Veiteberg 2006.

²⁶ Rong 2009.

²⁷ Rong 2009: 43.

De siste årene har det også blitt skrevet noen masteroppgaver som omhandler både dåp og liturgi. Knut H. Moe²⁸ tok i 2006 for seg dåpssalmens utvikling fra reformasjonen til i dag. Selv om dåpssalmen ikke er fast, men kan varieres fra en gudstjeneste til en annen og kan sies å være på siden av den øvrige liturgien, gjenspeiler hovedtrekkene i bruken av dåpssalmer det dåpssyn og den dåpsteologi som møter de menneskene som kommer til kirken i forbindelse med dåp. Oppgaven er i stor grad oppsummerende og rommer lite av den refleksjonen og diskusjonen som den antyder i spørsmålsstillingen. Den er relevant å bruke som historisk bakgrunnsdokument i forbindelse med min oppgave, men mangler en dypere analyse av hva endringene i dåpssalmene har betydd for kirken og gudstjenestelivet. Oppgaven stiller etter min mening flere spørsmål i problemstillingen enn den svarer på. På mer generell liturgisk basis er det også interessant å studere May L. Angells masteroppgave fra 2007²⁹ om syndsbe kjennelsens plass i liturgien. I form er den ikke ulik min oppgave, da den også tar for seg det historiske perspektivet til en av høymesseliturgiens deler. Den tar på en god måte for seg hvordan kirkens liturgier forholder seg – og må forholde seg – til endringer i samfunn, språk og menneskeforståelse i det moderne samfunnet. Knut M. Dalsbø³⁰ skrev i 2007 en oppgave hvor han tok for seg dåpsdebatten i Dnk på 1940- og 50-tallet med utgangspunkt i Leiv Aalen, Olav Valen-Senstad og Fredrik Wisløffs debatt om forholdet mellom dåp og tro. Denne oppgaven er mer teoretisk og teologisk forankret og har ikke direkte tilknytning til eller utgangspunkt i dåpsliturgien. Likevel er den interessant for den teologiske delen av denne oppgaven, da forholdet mellom dåp og tro også kommer til uttrykk i dåpsliturgien på forskjellige måter. Denne oppgaven er imidlertid i ennå større grad enn Moe sin oppgave, en rent oppsummerende oppgave og mangler en analyse og en refleksjon over hva denne debatten førte til og hvilken betydning den har hatt for kirken og den teologiske utviklingen. I 2002 undersøkte Cathrine Neegaard³¹ kirkens dåpsritual i en hovedoppgave i sosiologi, hvor hun sammenliknet det kirkelige dåpsritualet med den borgelige navnefesten og markeringer av mer privat karakter. Oppgaven er en sammenlignende studie, men sier mye interessant om riter og ritualisering generelt og om dåpen som rite spesielt. Oppgaven har et forholdsvis bredt intervjugrunnlag og reflekterer godt over betydningen de forskjellige ritene – og da også dåpen – har for mennesker i det moderne samfunnet. Dette er en god ballast å ha med seg når man skal se på hva slags teologi som formidles gjennom dåpsritualet til dagens mennesker.

---

²⁸ Moe 2006.

²⁹ Angell 2007.

³⁰ Dalsbø 2007.

³¹ Neegaard 2002.

III. Redegjørelse for endringer i liturgiene

1. Perioden 1889 – 1920

I 1914 ble det utarbeidet et helt nytt dåpsritual til bruk i Dnk. Dette ritualet ble, med små endringer, en del av Dnks alterbok av 1920. Dette dåpsritualet var i sin form preget av en mer optimistisk antropologi og større tro på menneskenes muligheter enn den foregående liturgien, noe som gjenspeilet hovedstrømningene i teologien tidlig i forrige århundre.³²

Den kanskje mest iøynefallende endringen i liturgien var at spørsmålet om dåp, forsakelse og tro ble ikke lenger stilt til barnet, men til fadderne og fadderne svarte ikke lenger på vegne av barnet, men som myndighetspersoner som tok ansvaret for dåpen på vegne av barnet.

De forholdsvis lange innledningsordene i 1889-liturgien ble fjernet og bare deler av dem ble innkorporert på andre steder i 1920-liturgien. Det som da ble fjernet var en lengre læremessig utlegning om syndens og dødens inntog i verden og de følgende konsekvenser – at “Derfor ere vi ogsaa alle af Naturen Vredens Børn, og os fattes Guds Ære.”³³ Videre inneholdt innledningsordene en teologisk forklaring på dåpen og dens betydning som ”gjenfødelsens og fornyelsens bad.”

Deler av dette ble brukt også i 1920-liturgien, men med endret ordlyd. Blant annet ble ordene om barnas medfødte synd ble endret i tråd med det vi kan kalle et mer optimistisk menneskesyn som den nye liturgien åpenbart skulle gi uttrykk for, jfr. utelatelsen nedenfor:

1889-liturgien	1920-liturgien
Derfor ere vi ogsaa alle af Naturen Vredens Børn og os fattes Guds Ære Og [...] dette Barn, som er undfanget i Synd og født i Misgjerning [...]	[...] syndige menneskebarn som de er, under syndens og dødens lov [...] (Utelatt i 1920)

³² Fæhn 1994: 372.

³³ Dnk 1889.

Trosbekjennelsen endret ikke ordlyd, men endret form i den nye liturgien. I 1889-liturgien ble trosbekjennelsen fremført som en dialog mellom presten og fadderne som svarte på vegne av barnet. Forsakelsen, samt de tre trosartiklene i den apostoliske trosbekjennelsen var stilt som spørsmål til dåpsbarnet; “Forsaker du djevelen [...]”, “Tror du på Gud Fader [...]”, “Tror du på Jesus Kristus [...]” og “Tror du på Den Hellige Ånd [...]”. På hvert av disse spørsmålene svarte den som bar barnet “Ja” på vegne av barnet. I den nye liturgien skulle menigheten samlet “bekjende forsagelsen og troen som vi døper vore barn til.” Det ble imidlertid også lagt inn som et alternativ til 1920-liturgien at presten, når foreldrene ønsket det, kunne tilføye spørsmål om forsakelsen og troen, men i en kortere form enn hele trosbekjennelsen.

Som en konsekvens av endringene i tiltaleform i forbindelse med forsakelse og trosbekjennelse, ble også det direkte spørsmålet om dåp endret fra “Vil du døbes paa denne Tro?” til “Vil I at dette barn skal døpes til Faderens og Sønnens og Den Hellige Aands navn og opdrages i den kristne forsagelse og tro?” Her ser vi at spørsmålet i 1920-liturgien er mer omfattende og har med spørsmålet om oppdragelsen i den kristne tro. Dette kan ha vært gjort for å inkludere også den andre delen av dåpsbefalingen i Matt. 28,19 som omhandler lære- og oppdragelsesaspektet av dåpen. Denne endringen er også en konsekvens av at liturgien tar på alvor at det i all hovedsak er små barn som blir døpt. Dåpen er ikke lenger en konsekvens av troen og den opplæringsperioden som i oldkirken fulgte forut for dåpen har nå ikke funnet sted når barnet døpes. Oppdragelsen i forsakelsen og troen må derfor etterfølge dåpen.

Den nye liturgien hadde også flyttet den bønnen som var mellom de to tekstlesningene fra hhv. Matt. 28,18-20 og Mark. 10,13-16. I den nye liturgien kommer den igjen etter tekstlesningene, men i endret form:

1889-liturgien	1920-liturgien
[...] dette Barn, som beder om Din Daabs Gave til Gjenfødelse og evigt Liv [...]	Vi takker dig fordi du har innsat daapen til dit hellige navn [...] La dem vokse op i din kirke som dine barn [...] indtil de kommer til dig i dit himmelske rike!

Ordene i dåpsformularet ble endret fra “Jeg døber dig *i* Faderens” til “Jeg døper deg *til* Faderens” (min utheving). Dette samsvarte med endringen i den nye bibeloversettelsen som

kom i 1904.³⁴ Velsignelsesønsket til barnet etter dåpen var også formulert på nytt og hadde med en formulering om at den døypte var blitt Guds barn i dåpen og at barnet ved dåpen var tatt opp i menigheten: Den almægtige Gud, vor Herre Jesu Kristi Fader

1889-liturgien	1920-liturgien
[...] som nu har gjendfødt dig ved Vand og den Helligaand og har forladt dig alle dine synder [...]	[...] som har gjort deg til sit barn i den hellige daap og taget dig ind i sin troende menighet [...]

For øvrig ser vi at det er de samme bibeltekster som brukes i begge liturgiene, og at Fadervår er med i begge liturgiene, men på litt forskjellig plass, henholdsvis midt i og til slutt i liturgien. Faddernes forpliktelser endret seg også, ved det at avsnittet om at fadderne skulle overta ansvaret for barnas kristne oppdragelse dersom foreldrene skulle dø “førend det [barnet] kommer til Skjels Alder.”

2. Perioden 1920 – 1977

Proessen fram mot den endring av dåpsliturgien som skjedde i 1977 var lang. Allerede i 1938 hadde presteforeningen oppe en sak hvor de behandlet “En varsom revisjon av høimesse-liturgien”³⁵. Denne prosessen ble imidlertid avbrutt av krigsårene og reformplanene ble skrinlagt på bispemøtet i 1954 da man så at holdningen til høymesseliturgien var annerledes. En kommisjon ble oppnevnt ved kongelig resolusjon i 1965. Dens mandat var “å foreta en samlet revisjon av vår kirkes liturgiske ordninger og bøker.”³⁶ Arbeidet med alle de nye liturgiene ble ikke fullstendig sluttført før i 1992, men allerede i 1977 ble den nye dåpsliturgien tatt i bruk i menighetene rundt omkring i landet. Som så mange andre reformprosesser, avstedkom også denne høylytte protester fra enkelte grupperinger i kirken, noe som førte til at det ble gitt anledning til å fortsette å bruke 1920-liturgien. Disse protestene kom fra de mer konservative delene av kirken og var i stor grad også lokalisert utenfor de store byene. Spesielt var det mange og kraftige innsigelser fra de læstadianske forsamlingene.

³⁴ Fæhn 1994: 371.

³⁵ Fæhn 1998: 18.

³⁶ Fæhn 1998: 19.

Der 1920-liturgien startet med en dåpssalme før presten sa “Kjære kristne” og så gikk rett på tekstlesningene, ble det i 1977-liturgien lagt inn en helt ny bolk i forkant av dåpssalmen. Her innledet man enten med “I Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn” eller nådehilsenen “Nåde være med dere og fred fra Gud vår Far og Herren Jesus Kristus”. Disse ble fulgt av noen innledningsord som hadde en forklarende funksjon om dåpen og lesning av Joh. 3,16. Her ble det også lagt inn muligheten for at liturgen kunne holde en kort tale i forkant av Joh. 3,16.

Formaningen til fadderne som i 1920-liturgien hadde kommet helt til slutt, like før den avsluttende dåpssalmen, ble flyttet fram til før selve dåpshandlingen. Den ble også utvidet slik at faddernes ansvar for å be for barnet og hjelpe til med den kristne oppdragelsen, nå ble et ansvar de delte “med denne menighet og hele vår kirke”.

Formuleringen som fulgte tekstlesningene og som omhandlet barnas medfødte synd eller deres syndige natur, og dåpens nyskapende kraft, ble endret slik:

1920-liturgien	1977-liturgien
Syndige menneskebarn som de er, under syndens og dødens lov	De er født med menneskeslektens synd og skyld
Blive Guds barn av naade ved badet til gjenfødelse og fornyelse ved den Hellige Aand	Men i dåpen blir de Guds barn, født på ny ved Den Hellige Ånd

Her ser vi en tydelig tendens i retning av kollektivisering av syndsbegrepet. Der hvor det før var barna som individer som var syndige, er de nå en del av menneskeslektens synd og skyld. En slik dreining fra det individuelle til det kollektive ser jeg som et forsøk på å uttrykke at det ikke er barnet selv som har syndet og trenger tilgivelse. Et teologisk bilde av spedbarnet som individuelt ansvarlig for sine synder er fremmed. Endringen understreker at det er barnets natur og inntreden i en syndig menneskehet, mer enn barnets individuelle synd, som det gjøres bot for i dåpen. Etter dette fulgte i 1977-liturgien fadderformaningene og forsakelsen og troen før en bønn ved døpefonten. Denne bønnen kom i 1920-liturgien før forsakelsen og troen og hadde et ganske annet innhold. Der den i 1920-liturgien var en bønn med takk for dåpen og bønn for barnet som skulle døpes, dets hjem og dets fremtid, var det i 1977-liturgien blitt en bønn med takk for dåpsvannets og gudsordets kraft til frelse.

1920-liturgien	1977-liturgien
<p>Vi takker deg fordi du har insat daapen til dit hellige navn [...]</p> <p>[...] og frelse os fra synd ved din Søn...</p> <p>Vi beder dig, tag imot dette barn [...] la det få den evige velsignelse [...]</p> <p>[...] lad gudsfrygt og kjærlighet raade i deres hjem</p>	<p>Vi takker deg fordi dåpens vann ved ditt ord er en nådens kilde, der du forener oss med deg og gir oss del i den seier du vant [...]</p>

Også under selve dåpshandlingen ble liturgien endret. Spørsmål om barnets navn var i 1920-liturgien ikke ordlydsfestet i alterboken. Der het det bare “Presten spør etter barnets navn.” Det vanlige var imidlertid at presten spurte “Hva skal barnet hete?” I 1977-liturgien ble dette endret slik at prestens spørsmål nå skulle være “Hva heter barnet?” Denne endringen hang sammen med behovet for å skille mellom dåp og navngiving. Tiden var preget av en tiltagende sekularisering og livssynsmessig pluralisering. Navngivingen skulle derfor primært være et sekulært anliggende. Dåp som navneseremoni kom i utakt med samfunnsutviklingen.

Det ble også tatt med en ekstra setning i selve dåpshandlingen;

1920-liturgien	1977-liturgien
Jeg døper dig til Faderens [...]	Etter vår Herre Jesu Kristi ord og befaling, døper jeg deg til Faderens [...]

Også korstegningen ble endret, fra at det ble tegnet to kors, til bare ett og ordlyden i forbindelse med korstegnet ble utvidet.

1920-liturgien	1977-liturgien
Jeg tegner dig med det hellige korsets tegn, paa din pande og paa dit bryst [...]	Jeg tegner deg med det hellige korsets tegn [...]
[...] til vitnesbyrd om at du skal tro paa den korsfæstede Jesus Kristus.	[...] til et vitnesbyrd om at du skal tilhøre den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus og tro på ham.

Tilhørighetsbegrepet som kommer inn i tillegg til trosbegrepet er nytt og henger på mange måter sammen med det som tidligere ble nevnt om at trosopplæringen skulle komme i etterkant av dåpen. Sammenstillingen av begrepene tilhørighet og tro på vektlegger at barnet tilhører Gud selv om barnet ikke har en bevisst tro. Likevel poengteres det også at tro og dåp er uløselig knyttet sammen. Dette ser jeg som en logisk videreføring av de endringene som ble gjort fra 1889 til 1920.

Videre ble det i det avsluttende velsignelsesønsket for barnet også gjort enkelte endringer:

1920-liturgien	1977-liturgien
Den almægtige Gud, vor Herre Jesu Kristi Fader [...]	Den allmektige Gud [...]
[...] som har gjort dig til sit barn i den hellige daap og taget dig ind i sin troende menighet.	[...] har nå gitt deg sin Hellige Ånd, gjort deg til sitt barn og tatt deg inn i sin troende menighet.

Når barnet nå også blir tilsagt den Hellige Ånds gave i dåpen, ser jeg det som både en understreking og en utvidelse av 1920-liturgiens ”gjort dig til sit barn”. Å få den Hellige Ånd og å bli Guds barn kan sees på som det samme, men behøver ikke være det. Aspektet med å bli Guds barn henger, slik jeg ser det, sammen med tilhørighetsaspektet slik jeg beskrev ovenfor, mens den Hellige Ånd henger sammen med tros- og opplæringsaspektet, slik det står i Joh. 14,26 *“Men Talsmannen, Den hellige ånd, som Far skal sende i mitt navn, skal lære dere alt og minne dere om alt det jeg har sagt dere.”*

Fadervår er i begge tilfeller en del av liturgien. Ordlyden i Fadervår er endret, men det er ikke en del av dåpsliturgiendringer, på samme måte som de andre bibeltekstene som leses ikke sees på som endringer i liturgien, men som endringer i bibeloversettelsen.

3. Perioden 1977 – 2008

Noe av det mest påfallende ved den nye liturgien, sett i forhold til begge de to foregående, er dens utstrakte bruk av alternative formuleringer. I flere av leddene er det opp til forrettende

liturg å avgjøre hvilke ledd som skal brukes. Nytt er også at 2008-liturgien er delt i tre deler med hovedoverskriftene Mottakelse, Dåpshandling og Livet i dåpen.

De tre innledningsalternativene i den nye liturgien, har alle i seg det trinitariske “Vi feirer dåp i Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds Navn” som var ett av alternativene i 1977-liturgien. Alternativet med nådehilsen har altså falt bort. Til alle tre alternativene i 2008-liturgien hører det med at korset tegnes etter den trinitariske åpningen. Deretter følger tre ulike innledningsalternativ som i hovedsak er om a) skaperglede og gjenfødelse, b) fellesskap med Gud og andre c) fellesskapet med Gud fører oss fra død til liv. Lesingen av Joh. 3,16 har blitt tatt ut som en fast del av liturgien og kommet inn som et av mange alternativ til bibeltekster som kan leses “ved dåp av eldre barn/ungdom”.

De to faste tekstlesningene er de samme som i 1920- og 1977-liturgien. I det nye forslaget er de imidlertid på hver sin side av et nytt ledd – takkebønnen. Denne har tre alternativ som alle er forholdsvis like i innhold og er takk for livet og bønn for fremtiden. Disse tre bønnene er i sitt innhold ikke ulike den bønn som kom forut for forsakelsen og trosbekjennelsen i 1920-liturgien, hvor ønsket var at barna skulle bevares, både fysisk og åndelig.

Faddernes forpliktelser er flyttet fra før til etter selve dåpshandlingen, på samme måte som den var det i 1920-liturgien. Faddernes forpliktelser kommer nå under overskriften “Livet i dåpen”. Disse har også endret form, men beholder fellesskapsperspektivet hvor ansvaret deles med menigheten og hele kirken:

1977-liturgien	2008-liturgien
Dere [...] skal være vitner om at barnet er døpt til Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn	Dere er vitner om at barnet er døpt i den treenige Guds navn
[...] del i et hellig ansvar: å be for barnet, lære ham selv å be og hjelpe ham til å bruke Guds ord og Herrens nattverd for at han kan bli hos Kristus når han vokser opp, likesom han med dåpen blir forenet med ham.	[...] del i et hellig ansvar: Dere skal be for barnet, være forbilder og vise omsorg for ham og hjelpe ham til å leve og vokse i den kristne tro
	La oss gå sammen med barnet på troens vei gjennom livet.

Vi ser her at 2008-liturgien har endret perspektiv på forpliktelsene. Der hvor man før formante fadderne til å være vitner, er dette blitt en konstatering hvor man slår fast at de er vitner. Vi ser også at man videre i 2008-liturgien også har formaning (“Dere skal be for barnet”) og en oppfordring (“La oss gå sammen”). Selv om den nyeste liturgien ikke er konsekvent på dette, ser jeg overgangen fra formaning til presisering som et uttrykk for ønsket om å bruke et mer inkluderende og imøtekommende språk overfor de som kommer til dåp. “Dere er” framstår som en konstatering og en bekreftelse på et valg fadderne allerede har tatt, mens “Dere skal” kan oppfattes som et pålegg “fra oss til dem”.

Ved innledningen til trosbekjennelsen i 2008-liturgien finner vi et ledd som var plassert i sammenheng med tekstlesningene i 1977-liturgien – leddet som omhandler menneskets syndige natur. Det er også formulert annerledes:

1977-liturgien	2008-liturgien
De [barna] er født med menneskeslektens synd og skyld	Vi er mennesker under syndens og dødens vilkår

Her ser vi at den individuelle forståelsen av synd er ytterligere nedtonet og har beveget seg fra 1920-liturgiens individuelle syndsforståelse til et fullstendig kollektivt uttrykk for syndens realitet. Selv om dette i praksis innebærer at synden i større grad også blir tillagt foreldre og faddere, vil det nok likevel bli oppfattet som et mildere uttrykk for synd og skyld enn i de foregående liturgiene.

I dette leddet i 2008-liturgien finner vi også formuleringen “forenes med den oppstandne Kristus”. I 1977-liturgien er formuleringen ved korstegningen av barnet under selve dåpshandlingen “tilhøre den korsfestede og oppstandne Kristus”. Altså har ordet “korsfestede” her blitt utelatt i den nyeste versjonen.

Bønnen ved døpefonten er nok et av leddene som har fått flere alternativ i 2008-liturgien. Et av de fire alternativene er likt den bønningen som ble brukt i 1977-liturgien, med unntak av den innledende setningen “Herre Jesus Kristus [...] av vann og ånd” og innledningen til siste setning “Nå kommer vi på ditt ord og ber deg, Herre”. De øvrige tre alternativene skiller seg

fra dette alternativet på ett punkt. I det alternativet som har blitt med fra 1977-liturgien, takkes det for vannet som er en nådens kilde. I de tre nye alternativene er det med en bønn om at vannet skal bli en nådens kilde. I disse tre bønnene er det også formulert at det er Guds Ånd som skal gjøre vannet til en nådens kilde, mens det i det siste alternativet er Guds ord som gjør vannet til en nådens kilde.

I leddet som følger like før selve dåpshandlingen er spørsmålet til foreldrene endret:

1977-liturgien	2008-liturgien
Vil dere at NN skal døpes til Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn [...]	Vil dere at NN skal bli døpt i Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn [...]
[...] og oppdras i den kristne forsakelse og tro	[...] til et liv i den kristne tro

Vi ser at både oppdragelses- og forsakelsesaspektet er utelatt i 2008-liturgien. Dette sammenfaller med den øvrige nedtoningen av de mer negativt ladede begrepene fra tidligere liturgier. Forsakelse er et fremmed ord i det moderne samfunn og assosieres med noe man må unnvære. Oppdragelse har ikke den klangbunnen, men utelates nok her mer fordi det representerer et aspekt som kommer inn etter selve dåpen. Dette er tema jeg vil behandle mer utfyllende i konsekvensanalysen. Her kommer vi også tilbake til dåpsritualets endring fra “til” til “i”.

Også andre endringer er gjort i liturgien under dåpshandlingen. Dåpshandlingen og kors-tegningen har to alternative liturgier. I begge tilfellene har man tatt bort de innledende ordene til korstegningen. I et av alternativene er korstegningen flyttet til etter at vannet er øst over barnets hode. I den nye liturgien har man også mulighet i begge de to variantene til å tegne tre kors på barnet, på panne, på bryst og på føtter:

1977-liturgien	2008-liturgien
Etter vår Herre Jesu Kristi ord og befaling døper jeg deg til [...]	NN, jeg døper deg i [...]
Gud bevare din utgang og din inngang fra nå av og til evig tid	

Jeg tegner deg med det hellige korsets tegn	Jeg merker deg med det hellige korsets tegn (på din panne (+), på ditt bryst (+) og på dine føtter (+))
Den allmektige Gud har nå gitt deg sin Hellige Ånd, gjort deg til sitt barn og tatt deg inn i sin troende menighet	Den allmektige Gud har nå gitt deg sin hellige Ånd, født deg på ny og tatt deg inn i sin kirke
Han styrke deg med sin nåde til det evige liv. Fred være med deg.	Fred være med deg.

Muligheten for å tegne tre korstegn representerer her noe nytt. I 1920-liturgien var det to korstegn – på panne og bryst. Disse to skulle representere henholdsvis det intellektuelle og det følelsesmessige. Å tegne på føttene i tillegg kan vi se som en velsignelse av menneskets vandring slik at man ved disse tre korstegningene tegner korset over barnets intellekt, tro og livsvandring.

Det at setningsdelen “gjort deg til sitt barn” er utelatt i 2008-liturgien under dette punktet, samsvarer med at man tidligere i liturgien har utelatt formuleringen “i dåpen blir de Guds barn”, som i 1977-liturgien kom etter tekstlesningen. Formuleringen “Han styrke deg med sin nåde til det evige liv” er også tatt ut, etter at den har vært en del av liturgien i alle de forutgående versjonene. Fadervår er også tatt ut som en del av liturgien og kommer under forbønnsdelen av gudstjenesten.

IV. Teologisk konsekvensanalyse

1. Skapelsesteologi og takk for livet

1920-liturgien	1977-liturgien	2008-liturgien
Saa bærer vi med tak og tro vore barn til Herren i den hellige daap	Så bærer vi med takk og tro våre barn til Herren i den hellige dåp	Med takk og glede kommer vi (med NN) til Gud som har skapt oss (alle) i sitt bilde.

I saksdokumentet til Kirkerådet sin behandling av ny dåpsliturgi i september 2008 heter det:

Hva har vært innvendingene mot nåværende ordning og forventningene til en ny? Det som for mange har vært mest synlig og derfor har stått fremst i bevisstheten, er nok mangelen på takk [...] En savner da muligheten for å gi uttrykk for det helt elementære: takk for barnet / for det nye livet som er skapt. Det leder over til det andre momentet: Et svakt og utilstrekkelig skapelsesperspektiv. I vår tid er det mer nødvendig enn noen gang å fastholde at mennesket er skapt av Gud, til og med skapt i Guds bilde.³⁷

Vi ser her at det skapelsesteologiske perspektivet og gleden over det fysiske livet klinger mye sterkere i de liturgiene som tilhører den nye reformen. 2008-liturgien uttrykker et menneskesyn som er markant mer positivt enn den i de foregående liturgiene. Barnets – og menneskets – muligheter i kraft av å være skapt er framhevet mer og takken for barnet som en gave er tydelig. Takken finnes også i de tidligere liturgiene, men den takken vi finner i liturgiene fra 1920/1977 er ikke nødvendigvis en takk for livet, men kan også tolkes som en takk for dåpen, ut fra deres plassering i liturgien. Det skapelsesteologiske representeres likevel i alle de forskjellige liturgiene gjennom fremsigelsen av 1. trosartikkel. Det pekes også på at flere av de mest brukte dåpssalmene, som jo er en del av liturgien, ivaretar dette. Dette gjelder for eksempel Norsk Salmebok nr. 618 og Salmer 97 nr. 93.³⁸ Likevel blir antropologien i den gjeldende (1977) liturgien av mange sett på som negativ og det var et uttrykkelig ønske at den nye dåpsliturgien skulle ivareta det skapelsesteologiske perspektivet og takken for barnet og livet på en bedre måte. “Gjennom fokus på det skapelsesteologiske moment skal liturgien uttrykke verdien av å være skapt av Gud, og takken for livet.”³⁹ Trekker vi trådene helt tilbake

³⁷ Dokumentet “Gudstjenestereformen/dåp, oppsummering av høringsvar” Kirkerådet, 16. oktober 2009.

³⁸ Fra dokumentet “Høring av dåpsliturgi, alle svar” s. 14.

³⁹ Kirkerådets sak 14/08.

til 1889-liturgien ser vi at denne hadde formuleringen “Dette barn som er undfanget i synd og født i misgjerning.” Veien er lang fra 1889-liturgiens negative uttrykk om menneskets egenverdi fram til 2008-liturgiens takk for livet. Hvis vi skal være forsiktige, kan vi si at dette kan sees som en endring av vektleggingen av ulike aspekter ved teologien og ikke som sådan en endring i teologi. Men når vektleggingen til de grader endres, ser jeg det som en endring i hva slags teologi som uttrykkes gjennom dåpsliturgien og således en signifikant teologisk forskyvning. Den skapelsesteologiske forståelsen av at skaperverket i seg selv er noe å glede seg over har fått plass i den nye liturgien, noe som markerer et klart skille fra de tidligere liturgiene. Når ordlyden er skiftet fra barnets syndige unnfangelse og fødsel til glede og takk for livet, så er også det teologiske uttrykket og den teologiske grunntanken endret. Likevel ivaretar også det nye liturgiforslaget en oppfatning av at mennesker av naturen er syndige og trenger dåpen for å kunne bli frelst, selv om denne er nedtonet ganske kraftig i forhold til tidligere. Ved å endre fokus på denne måten, ser det ut til at man ønsker å kunne møte mennesker som kommer til dåp på en bedre måte. Noe av tanken ser ut til å være at dåpsforeldre har vanskelig for å kjenne seg igjen i den gjeldende liturgien. De kommer til kirken “fylt av glede over livets under”⁴⁰ men møter ingen takk for livet eller glede over det nyfødte mennesket annet enn kanskje i salmesangen. Den nye liturgien blir da preget av en slags sjelesorgsteologi hvor det viktigste ikke blir å holde fram trossannheter, men å møte mennesker på en inkluderende måte. Dette gjenspeiles også i høringssvarene, bl.a. fra Tunsberg bispedømmeråd “Gjennom dette vil en kunne møte dåpsfølget der de er – i gleden over det nyfødte barnet på en bedre måte ritisk-kulturelt og pedagogisk.”⁴¹ At mennesket er skapt av Gud og at det er grunn til glede og takk, er det nok ingen teologer som vil motsi. Det man imidlertid kan stille spørsmålsteget ved, er om dette, teologisk sett, har sin plass i forbindelse med dåpen. Pedagogisk, og sett fra den gjengse kirkegjengers synspunkt, kan det nok virke naturlig at dette perspektivet også får plass i dåpen. Men teologisk er ikke dåpen først og fremst en takk for livet. Dåpen er en markering av den nye fødsel og det nye livet. Dåpen er ikke skapelse – men nyskapelse. Når man likevel har tatt det med i de nye liturgiene, er nok dette gjort mer ut fra pedagogiske og sjelesørgeriske enn teologiske hensyn. Kirken ønsker å møte dåpsfamiliene på det sted i livet der de er – i takken for det nye livet.

Den største kritikken mot innføringen av de skapelsesteologiske momentene i den nye dåpsliturgien har vært at disse momentene til dels blir stående løsrevet fra resten av liturgien. Det

---

⁴⁰ Norsk Salmebok nr. 618.

⁴¹ Fra dokumentet ”Høring av dåpsliturgi, alle svar” s. 4.

skapelsesteologiske perspektivet er ivaretatt ved at selve liturgien er delt i tre deler: Skapelse – Frelse – Etterfølgelse. Da er det imidlertid en fare for at skapelsen blir stående som uavhengig fra frelsen, og frelsen uavhengig av skapelsen. *“Skapelsesteologien er ikke en teologi i og for seg. Skapelsen får sitt mål gjennom forsoning og til sist i fullendelsen. Dette må det arbeides mer med.”*⁴² Det argumenteres med at når det skapelsesteologiske bare får plass i den første biten, blir det ingen sammenheng mellom skapelsen, syndefall og forsoning⁴³ og på den måten er de skapelsesteologiske elementer med på å svekke forståelsen av dåpen som en frelseshandling. Til dels hevdes det også at de skapelsesteologiske momentene har fått for stor plass i dåpsliturgien og at dette fører til at dåpsliturgien blir uklar i forhold til arvesynd og frelse.⁴⁴ Kanskje kan vi forstå denne sterke betoningen av det skapelsesteologiske som et forsøk på å distansere seg fra den pietistiske tradisjonen kirken har stått i de siste århundrene. NFG som hadde som mandat å ikke endre kirkens læregrunnlag, har endret dåpsliturgien slik at man kan se en klar dreining fra en frelsesteologisk forståelse av dåpen til en etterfølgelsesteologisk forståelse. Ved slik å svekke dåpens betydning for frelse er i høyeste grad læregrunnlaget endret.

Den store forskjellen fra de tidligere liturgiene består først og fremst i at det faktisk finnes et skapelsesteologisk perspektiv i de nye forslagene til dåpsliturgi. Ser vi på det som har skjedd i etterkant av NFGs forslag i 2008, hvor bispemøte og kirkerådet har gjort endringer i liturgiforslaget, ser vi blant annet at uttrykket “Skapt i Guds bilde” bare er med i NFG sitt forslag og senere har blitt fjernet av kirkerådet og bispemøtet. Hvorvidt dette er et bevisst forsøk på å tone ned det skapelsesteologiske aspektet, som ble betegnet som overbetont i mye av høringsuttalelsene er jeg usikker på, men jeg mener uansett at uttrykket “skapt i Guds bilde” er uttrykk for et mer optimistisk syn på det fysiske skapte livet enn det uttrykket bispemøtet har brukt på samme sted i liturgien – “Gud har skapt oss til fellesskap med seg”.

I oversikten over endringene i liturgien ser vi at både uttrykket “I dåpen blir de Guds barn” og “gjort deg til sitt barn” er tatt ut i 2008-forslaget til liturgi. Uttrykket dukket først opp i 1920-liturgien og erstattet der begrepet “gjenfødt”. Teologisk er vi her inne på særdeles viktige spørsmål i den lutherske forståelsen av dåpen. Er en Guds barn i kraft av den naturlige, fysiske fødsel, eller er det dåpen og den nye fødsel som gir denne statusen? Andreas Aarflot

---

⁴² Fra dokumentet ”Høring av dåpsliturgi, alle svar” s. 190.

⁴³ Fra dokumentet ”Høring av dåpsliturgi, alle svar” s. 5.

⁴⁴ Fra dokumentet ”Høring av dåpsliturgi, alle svar” s. 6.

skriver i en artikkel at “her rører en ved et kardinalpunkt i den lutherske antropologi, men også ved den lutherske frelsesforståelse.”⁴⁵ Den gjeldende liturgis uttrykk for at barna blir Guds barn i dåpen har møtt reaksjoner fra foreldre som i møte med dåpen oppfatter at barna ikke tilhører Gud før de er døpt. En slik tolkning kunne være problematisk spesielt for foreldre som mister barn før de blir døpt.⁴⁶ Aarflot hevder imidlertid at det å si at barna blir Guds barn i dåpen ikke innebærer en fornektelse av at barnet som Guds skapning som i skapelsens dimensjon står under Guds omsorg og vern. Dette er imidlertid ikke liturgisk uttrykt og oppfattes nødvendigvis ikke av de som kommer til kirken med barna. Når 2008-liturgien utelater disse to setningene, kan den tolkes dit hen at den aktivt sier at barna er Guds barn også før dåpen, men det ser vi kun når vi ser liturgiene opp mot hverandre. I en slik sammenheng kan man argumentere for at 2008-liturgien undergraver dåpens nødvendighet, siden barnet allerede fullt ut er Guds barn. Da har, som Aarflot skriver, det nye forslaget “slått bena unna det frelseshistoriske utgangspunkt for et liv i fellesskap med Kristus og som et lem i den kristne kirke, som dåpen også handler om.”⁴⁷ Ser vi derimot bare på 2008-liturgien alene, ser vi ikke at de omtalte setningene er fjernet. Det vi ser, er at forslaget ikke sier noe om barnas tilhørighet til Gud før og etter dåpen. Liturgien fremstår da som teologisk uklar på hvorvidt vi skal forstå den frelsesteologisk eller etterfølgelsesteologisk, uten nødvendigvis å si noe som er i strid med kirkens lære. Det er likevel, etter min mening grunnlag for å hevde at den teologien som uttrykkes om skapelse og frelse i 2008-liturgien på enkelte punkter er vesentlig forskjellig fra de tidligere brukte liturgiene.

Ser vi på hørings svarene til 2008-liturgien finner vi også argumenter for at “Guds barn”-motivet skal og bør utelates fra dåpsliturgien. Det praktisk-teologiske seminar ved Universitetet i Oslo skriver i sin høringsuttalelse:

*Formuleringen i gjeldende liturgi gir et usant bilde av Guds relasjon til mennesket og skaperverket. Forslaget åpner for at dåpen er nødvendig for frelse og tilhørighet til den kristne kirke, men ved å utelate gjeldende formuleringer, gir den en mye mer riktig framstilling av en luthersk dåpsforståelse: Sakramentet er nødvendig for frelse, men samtidig har ikke Gud bundet seg selv til sakramentet. Alle mennesker er Guds barn, og Gud kan i sin suverenitet kalle alle til seg på måter vi ikke forstår.*⁴⁸

Noe av det som er verdt å merke seg i den sammenhengen er at en av de ledende utdanningsinstitusjoner som utdanner medarbeidere til Dnk, påstår at det som sies i dagens dåpsliturgi er

---

⁴⁵ Aarflot 2009: 204.

⁴⁶ Dette er en ikke-dokumentert påstand som baserer seg på min erfaring som prest.

⁴⁷ Aarflot 2009: 204 f.

⁴⁸ Fra dokumentet ”Høring av dåpsliturgi, alle svar”: 145.

usant. Legger vi det til grunn, er det umulig å konkludere med at 2008-liturgien har en identisk teologi i forhold til de forutgående liturgiene.

2. Arvesyndslæren

Mange av høringssvarene ga uttrykk for at det skapelsesteologiske perspektivet i det nye forslaget tar fokuset bort fra den nyskaping som skjer i dåpen og ikke minst fra tanken om menneskets syndige natur. Blant annet uttalte Foreningen for Bibel og Bekjennelse, som tilhører den mer konservative delen av kirkelandskapet og har et klart frelsesteologisk syn på dåpen, at “*de skapelsesteologiske momentene styrkes ved at man samtidig svekker syndefallsrealismen og ikke er klar nok i forholdet mellom skapelse og forløsning. Det er mulig å tale mer sant om de skapelsesteologiske momentene uten at man samtidig stryker momenter fra vår kirkens bekjennelse om menneskets tilstand etter syndefallet.*”⁴⁹

1920-liturgien	1977-liturgien	2008-liturgien
[...] og, syndige menneskebarn som de er, under syndens og dødens lov [...]	[...] de er født med menneskeslektens synd og skyld	Vi er mennesker under syndens og dødens vilkår

Det som sies i dåpsliturgien om arvesynd og menneskets syndige natur, er det vi ser presentert i tabellen over. Det særegne ved arvesyndslæren (*peccatum originale*) i luthersk sammenheng, er at den ikke har noen eksplisitt bibelsk bakgrunn. Det er naturligvis tale i bibelen av menneskets synd helt tilbake til syndefallet i Genesis 3, men det er ikke derved belegg i bibelen for at synden arves nedover i generasjonene eller overtas av Adams etterfølgere. Arvesynden er sånn sett “et nedarvet problem fra en spesifikk vestlig fortolkningstradisjon.”⁵⁰ Augustin (354-430) regnes å være opphavsmann til arvesyndslæren og for ha utarbeidet dens grunnstruktur. Ifølge Augustin var mennesket etter syndefallet ute av stand til å velge annet enn synd (*non posse non peccare*). Denne tilstanden er nedarvet fra Adam og videreforplantet gjennom hans sæd. Augustin forkastet den pelagianske teologiske oppfatning om at mennesket var i stand til å si nei til synden. Det eneste som kunne frelse mennesket fra denne “ballasten” var dåpen. Uten dåpens “andre nåde” er mennesket en fortapelsens masse (*massa damnationis*). På denne måten har Augustin fastslått dåpens nødvendighet. Allerede i

⁴⁹ Fra dokumentet “Høring av dåpsliturgi, alle svar”: 3.

⁵⁰ Gregersen 1992: 100.

Augustins levetid ble dette gjort til katolsk kirkelære og denne læren ble senere videreført, og sågar skjerpet av Luther og reformatorene.⁵¹ Så selv om arvesyndslæren mangler bibelsk belegg, er den like fullt en innarbeidet del av det teologiske grunnlaget som lutherske kirker bekjenner seg til. Arvesyndslæren er uttrykt i et av kirkens viktigste bekjennesskrifter, Confessio Augustana (CA), på denne måten:

Videre lærer de [våre kirker] at alle mennesker som etter Adams fall fødes på naturlig måte, fødes med synd, det vil si uten guds frykt, uten tillit til Gud og med ond lyst, - og at denne sykdom eller arvesynd er virkelig synd, som alt nå virker fordømmelse og evig død for dem som ikke blir gjenfødt ved dåpen og den Hellige Ånd.⁵²

Ifølge N.H. Gregersen har teologer de siste to hundre årene utarbeidet forskjellige former for ursyndslære som skulle erstatte den augustinske arvesyndslæren.⁵³ Tanken var å unngå ideen om nedarvet synd, men samtidig holde fast på at den menneskelige eksistens er underlagt syndens vilkår. Mennesket arvet ikke synden etter sine forfedre men møter en samfunnsstruktur og en ubevisst motivasjonsstruktur som tilsier at individet fødes inn i en tilstand av allmenn syndighet. Denne overgangen fra individuell til kollektiv synd kan vi, som tidligere nevnt, se tydelig i endringene fra 1920 fram til i dag. Like fullt er det tydelig, hvis man ser på høringsdokumentene, at i alle fall begrepet arvesynd har overlevd godt. Det er brukt 22 ganger i høringssvarene, mens begrepet ursynd kun er nevnt en gang. Dette kan tyde på at ideen om arvesynd lever godt til tross for forsøkene på å nedtone eller erstatte den.

Den lutherske lære om arvesynden, som er en del av det kirken bygger sin lære på, gjør altså dåpen til en nødvendighet for enhver som vil kalle seg kristen og unngå “fordømmelse og evig død.”

Men hvordan formidles arvesyndslæren og dåpens nødvendighet i de forskjellige dåpsliturgiene? Vi ser at alle de ulike liturgiene i en eller annen form har med en formulering om menneskets tilstand som syndige, eller under synden. Likevel var det kanskje på dette punktet de sterkeste ordene ble brukt i høringssvarene.

Forslaget svekker vår kirkes bekjennelses tale om arvesynden jfr. CA II, på en slik måte at dette får alvorlige implikasjoner for dåpslæren⁵⁴ [...] avsakramentaliserende elementer [...] (vi er kun under syndens og dødens vilkår) som sammenlagt er en katastrofal liturgi.⁵⁵

---

⁵¹ Gregersen 1992: 101.

⁵² CA artikkel II.

⁵³ Gregersen 1992: 102.

⁵⁴ Fra dokumentet “Høring av dåpsliturgi, alle svar” s. 12.

Vi anser at syndsforståelsen og dermed dåpsgrunnlaget er dramatisk endret.⁵⁶

Teologisk vil en svekkelse av arvesynden og syndens realiteter være med på å undergrave nødvendigheten for dåp. Hvis vi igjen ser på CA II, ser vi at dåpen er det som frelser fra “fordømmelse og evig død” som er et resultat av arvesynden. Svekket arvesyndlæren, vil man altså – ut fra et luthersk ståsted også fjerne en av de viktigste – kanskje den aller viktigste – grunnen til dåp. Så hvorfor er man da tilsynelatende så ivrige etter å moderere eller dempe denne arvesynds- eller syndefallsrealismen? De som var satt til å utarbeide den nye liturgien for dåp i forbindelse med denne reformen hadde et klart mandat om at det ikke var hensikten å endre kirkens læregrunnlag. Det var likevel understreket at “liturgien må på noen punkter prøves på nytt, i lys av vår tids utfordringer, for å kunne uttrykke kirkens læregrunnlag på en adekvat måte.”⁵⁷ Altså er tanken at de tre forskjellige liturgiene skal uttrykke den samme kirkens lære, men på forskjellig vis. Vi ser at liturgiene fra 1920 og 1977 begge refererer synden direkte til barna som skal døpes. (“Syndige menneskebarn som de er” og “De er født med menneskeslektens synd og skyld”), mens de nye forslagene inkluderer alle i denne synden (“Vi er mennesker under syndens og dødens vilkår”, “[...] tilhører vi en verden underlagt syndens og dødens lov”, “Gud frelser oss fra synd og skyld”). Liturgien har altså gått fra en påstand om dåpskandidatens synd, til å inkludere hele menigheten og hele menneskeheten i den arvesyndlæren som uttrykkes. Liturgien har gått fra påstand til erkjennelse. Denne endringen i uttrykksmåte ser jeg som et forsøk på å “uttrykke kirkens læregrunnlag på en adekvat måte”. Men det er forholdsvis tydelig at måten dette blir oppfattet på av de aller fleste høringsinstansene, er at det er en svekkelse av kirkens læregrunnlag. Nå er det riktignok også hørings svar som mener dette er en bedre måte å uttrykke kirkens lære på enn det som var i de tidligere liturgiene, men disse er i klart mindretall. “Syndens “vilkår” er sant, men rommer ikke det særpregede ved luthersk dåpssyn, at dåpen frelser fra arvesynden.”⁵⁸

Spørsmålet kan også reises om hvorvidt denne nedtoningen av arvesynds- og syndefallsrealismen er et forsøk på å unngå og støte mennesker som kommer til kirken med barna sine. Som kirke er Dnk opptatt av å være en “*en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen*

---

⁵⁵ Fra dokumentet “Høring av dåpsliturgi, alle svar” s. 20.

⁵⁶ Fra dokumentet “Høring av dåpsliturgi, alle svar” s. 87.

⁵⁷ Kirkerådets sak 14/08.

⁵⁸ Fra dokumentet “Høring av dåpsliturgi, alle svar” s. 98.

*folkekirke*⁵⁹ og det kan virke som om man i størst mulig grad ønsker å ta imot mennesker på en måte som gir minst mulig motstand. Dette synspunktet kommer også til uttrykk i høringsdokumentet: “Samtidig som det er et framskritt, kan det virke som om en har vært mer opptatt av ikke å si “gale” eller støtende ting, enn av å si noe riktig og viktig. Prisen er at forslagetets dåpsteologi framstår som svært utydelig”.⁶⁰

3. Den vanskelige preposisjonen

Som vi tidligere har sett, ble ordlyden i dåpsformularet endret i 1920-liturgien fra “i Faderens, og Sønnens, og den Helligaands navn” til “til Faderens og Sønnens og den Hellige Aands navn”. I den etterfølgende revisjon i 1977 ble denne formen beholdt, mens man i 2008 gikk tilbake til å bruke preposisjonen “i”. I 1920-revisjonen ble ordlyden endret i samsvar med den nye bibeloversettelsen som forelå på den tiden. Vi fikk også en ny bibeloversettelse i 2005, men NFG har valgt å se bort fra at det i den nyeste oversettelsen brukes “til” og gått tilbake til “i”. På gresk benyttes i Matt. 28,19, som er det aktuelle bibelstedet, preposisjonen *eis*, som er et ord som kan oversettes med både “til” og “i”. På norsk ser vi at disse to forskjellige oversettelsene av denne preposisjonen gir vidt forskjellige betydninger. Døpes barnet *i* noens navn, betones den fullmakt man døper med og den autoritet som dåpshandlingen er forankret i. Presten døper på vegne av, eller på oppdrag fra den treenige Gud. Døpes barnet derimot *til* noens navn, er fokuset mye mer på den relasjon man døpes inn i og at man gjennom dåpen oppnår en ny status og går inn i et nytt forhold til Gud. Hvordan skal vi da avgjøre hva som er rett og hva som er galt i denne sammenhengen?

Olav Tveito argumenterer i en artikkel for at *i*-formen er den mest korrekte. Ut fra en filologisk betraktning kan nok begge oversettelsesmåter være like riktige. Ordet *eis* er oversatt mange nok ganger med både til og i til at begge former kan forsvares. Det sentrale i oversettelsen må, som han skriver, være “at man på en adekvat og forståelig måte gjengir hovedpoenget, at det ved dåpen etableres en ny relasjon”. Dette er et poeng han stiller spørsmålsteget ved om kommer godt nok fram ved bruk av preposisjonen “til”. Historisk har “i” vært den dominerende oversettelsen fram til nyere tid. Dette har sin bakgrunn i den latinske bibeloversettelsen Vulgata, som var den vanlig brukte oversettelsen i vestkirken fra

---

⁵⁹ Visjonsdokument for Den Norske Kirke 2009-2014, <http://kirken.no/?event=doLink&famID=3200> (lest 4/10-10).

⁶⁰ Fra dokumentet “Høring av dåpsliturgi, alle svar” s. 11.

ca. 600-tallet. Denne oversettelsen benytter det latinske ordet “*in*” og i kirken bruktes det latinske dåpsformularet “*ego te baptizo in nomine [...]*”. Dette bruker Tveito som et av sine argumenter for at også det historisk riktige vil være å døpe “i” den treenige Guds navn. Tveito viser også til at de aller fleste bibeloversettelser bruker “i” (svensk, dansk, islandsk) eller “in” (engelske og amerikanske). Det økumeniske perspektivet, hevder han, ivaretas best ved å bruke “i”, både på bakgrunn av disse bibeloversettelsene og på bakgrunn av at de aller fleste kirkesamfunn i sine dåpsliturgier bruker denne preposisjonen. I arbeidet med 2008-revisjonen ble det understreket at man skulle ta hensyn til det økumeniske og han peker på at dette spesielt bør gjøres i dåpsliturgien, med bakgrunn i den nikenske trosbekjennelse som sier at “Vi tror på én dåp [...]”.⁶¹

Professor Oskar Skarsaune har skrevet en replikk til Tveitos artikkel hvor han argumenterer for at den mest korrekte preposisjonen å bruke på norsk vil være “til”. Er man, som Skarsaune gir uttrykk for å være, uenig med Vulgatas oversettelse, faller mye av Tveitos argumentasjon om bibeloversettelsenes konsekvente bruk av “i” sterkt i verdi. De aller fleste bibeloversettelser til europeiske språk bygger på den latinske oversettelsen og, som Skarsaune skriver, “Vulgatas forståelse av døpeformelen blir ikke nødvendigvis styrket ved at den er blitt repetert nærmest i det uendelige.”⁶² Han viser videre til Paulus som snakker om å bli døpt “*eis to onoma Paulou*” som han mener ikke kan oversettes med annet enn “til Paulus’ navn”. Det viktigste er likevel den relasjonsdimensjonen som bruken av “til” gir på norsk. En dimensjon som er nærmest fraværende ved bruken av “i”.⁶³

Teologisk er disse to alternativene, om ikke grunnleggende forskjellige, så i alle fall uttrykk for to forskjellige dimensjoner ved dåpen. Dåpen blir utført på oppdrag fra Jesus (jfr. Matt. 28,18-20) altså i Jesu navn. Den teologiske tradisjonen vi står i har imidlertid gitt dåpen et relasjonsinnhold hvor den dømte døpes til fellesskap med Gud og med andre kristne. Dersom NFGs forslag om å døpe “i” skulle bli stående, vil det innebære en teologisk endring fra de to foregående liturgiene.

Jeg mener også at liturgien bør tilstrebe bruk av bibelsk språk på de steder der det er naturlig. I dette tilfellet vil det si å bruke “til” all den tid den nyeste bibeloversettelsen bruker dette

---

⁶¹ Tveito 2010.

⁶² Skarsaune 2010: 317.

⁶³ Skarsaune 2010.

ordet. I etterkant av NFGs forslag har også både kirkerådet og bispemøtet endret forslaget slik at man nå døper “til Faderens og Sønnens og den Hellige Ånds navn”.

4. Dåpsliturgiens bønner

Jeg har valgt å behandle alle liturgiens bønner under ett, da plassering i liturgien og innhold har variert såpass mye at det blir vanskelig å foreta direkte sammenlikninger mellom de ulike liturgiene. I 1920-liturgien var det en bønn som var plassert tidlig i dåpsliturgien som en del av innledningene. Denne inneholdt både takk for dåpen og bønn for barna, både for deres liv og om at de måtte få dåpens velsignelse. I 1977-liturgien var bønnen flyttet til like før selve dåpshandlingen og var en bønn med takk for dåpens vann som en nådens kilde og bønn om den nye fødsel. 2008-liturgien har bønner plassert både ved innledningen og ved døpefonten, altså omtrent tilsvarende steder som begge de to forutgående liturgier til sammen. Den har også, som tidligere nevnt, flere alternativ på hver bønn (tre alternativ på inngangsbønnen og fire alternativ på bønnen ved døpefonten). Inngangsbønnene er i hovedsak takk for det fysiske livet og bønn for barnas framtid, mens bønnene ved døpefonten er bønner knyttet til dåpsvannet med bønn og takk for vannet som en nådens kilde.

Endringene fra 1920 til 1977 er forholdsvis store. Bønnens fokus dreier seg fra en bønn for barnas liv, til en bønn som mer er en takk for dåpens vann og en bønn om den nye fødsel. Teologisk har den endret seg på den måten at 1920-bønnen ber om at barna gjennom dåpen må få “den evige velsignelse i dette hellige bad”, mens man i 1977-bønnen er konkluderende i bønnen og takker for at barna “får del i den seier du vant [...]”. Likevel bevares også bønne-perspektivet i 1977-bønnen ved den avsluttende setningen, “la den nye fødsel skje, ved din skapende ånd.”

Til 2008 er endringene også forholdsvis store. Bønnene som er en del av innledningen til dåp har i seg elementer som ikke finnes i 1977-liturgien. De er imidlertid i innhold forholdsvis likt de deler av bønnene som vi finner igjen i 1920-liturgien, med bønn for barnas liv. Det nye er det før nevnte skapelsesteologiske perspektivet som understrekes ved formuleringer som “du har skapt oss i ditt bilde”, “vi takker deg for det under hvert enkelt menneske er” og “vi takkar deg for barna våre, takk for gava du har gjeve.” Disse bønnene er i høyeste grad med på å understreke den positive og optimistiske antropologien som kjennetegner 2008-liturgien.

Når det gjelder bønnene ved døpefonten, er, som nevnt, en av dem nesten ordrett den samme som bønnen i 1977-liturgien. Det er imidlertid forskjeller internt mellom de fire bønnene. Den bønnen som er den samme som i 1977, takker “for dåpens vann som ved ditt ord er en nådens kilde.” De tre andre alternativene har forholdsvis likelydende formuleringer hvor alle tre ber Gud om å sende sin ånd, så vannet skal bli en nådens kilde. Det reiser to teologiske spørsmål. Er vannet en nådens kilde, eller skal det bli det? Og hva er det som gjør det til en nådens kilde? Guds ånd eller Guds ord? Hamar bispedømmeråd skriver i sin høringsuttalelse følgende: “Det gjelder omtalen av dåpsvannet som ‘en nådens kilde’. Hva er det? Er det vannet som er kilden til nåden? Er det ikke ordet om Jesus død og oppstandelse som er kilden? Det virker som denne metaforen om vannet som en nådens kilde løper løpsk med hensyn til teologiske assosiasjoner.” Det kan virke som om disse tre bønnene er formulert ut fra andre forutsetninger enn den fjerde. De sier i alle fall andre ting om hva dåpsvannet er og i hva som gjør dette dåpsvannet virksomt. Går vil tilbake til Luther, så skriver han at dåpen er “vann som er innesluttet i Guds befaling og forenet med Guds ord” og at det ikke er vannet som gjør det “men Guds ord som er med vannet [...] Uten Guds ord er vannet bare vann og ingen dåp.”⁶⁴ Altså er det – i følge Luther – ikke Guds ånd, men Guds ord som er virksomt sammen med vannet og gjør vannet “til en nådens kilde”. På den annen side kan man argumentere med at Guds ord aldri er løsrevet fra Guds Ånd og at de to er sider av samme sak. Likevel mener jeg at det er en forskjell i hva disse to uttrykkene betyr teologisk. Spesielt gjelder dette hvis man tenker på de som vanligvis er til stede ved en dåp, altså de vanlige menighetsmedlemmene. Bønnen om at vannet skal bli en nådens kilde bryter med den tradisjonen Dnk har hatt. Mellomkirkelig råd uttrykker det slik: “Forslaget synes nærmest å forutsette en innvielse eller forvandling av vannet, som har liten tradisjon i luthersk dåpsforståelse.”

5. Spørsmål ved døpefonten

Den konstruerte dialogen mellom prest og dåpsfølget som skjer like i forkant av selve dåpshandlingen, har også endret karakter. Som en konsekvens av at barnedåpen var blitt det normale i kirken, endret man i 1920 tiltaleformen i dåpsritualet. Før dette hadde man spurt den som skulle døpes selv om han eller hun ville døpes. I de tilfeller hvor barn ble døpt, svarte den som bar barnet på vegne av det. Ved endringen i 1920 gikk man også bort fra at trosbekjennelsen ble fremført som en dialog med spørsmål og svar mellom dåpskandidat og

---

⁶⁴ “Fjerde part: Dåpens sakrament” i Luther 1997.

prest. Den ble, fra 1920-liturgien, fremsagt av menigheten i fellesskap. Alle disse endringene har samme retning; dåpsliturgien har gått bort fra å være en liturgi for mennesker som selv har valgt sin dåp og mer og mer blitt tilpasset en virkelighet hvor de aller fleste av de som døpes er barn, hvor valget er blitt tatt på deres vegne.

Teologisk åpner dette for en diskusjon om hvorvidt et av de viktigste aspektene ved dåpen som Luther trekker frem, nemlig troen, først kan komme inn lenge etter selve dåpen, når barnet selv utvikler en bevisst tro. Luther skriver i den lille katekismen at “Det er ikke vannet som gjør det, men Guds ord som er med vannet, og troen som stoler trygt på det Guds ord som er lagt til vannet.”⁶⁵ På samme måte sier man i Confessio Augustana at våre kirker “forkaster dem som lærer at sakramentene rettferdiggjør ved den blotte utførelse, og ikke lærer at det under bruken av sakramentene kreves tro.”⁶⁶ Troen blir tillagt dåpskandidaten i 1889-liturgien (“Vil du døbes paa denne Tro”), selv om liturgien er bevisst på at det er barn som døpes. Dette endres, slik at de som kommer med barnet til dåp etter 1920, må svare bekreftende på at barnet skal “opdrages i den kristne forsagelse og tro”). 1977-liturgien inneholder den samme formuleringen, mens man i 2008-liturgien bare svarer bekreftende på at man vil at barnet skal døpes “til et liv i den kristne tro”. Her kan det virke som om 2008-liturgien har sett bort fra siste del av dåpsbefalingen i Matt. 28,18-20 (“[...] og lærer dem å holde alt det jeg har befalt dere”). Det kan argumenteres med at oppdragelsen i den kristne tro ikke har noen plass ved selve dåpshandlingen, men all den tid sakramentene er så nært knyttet sammen med troen i kirkens bekjennelsesskrifter, er det, om ikke en endring av teologi, så i alle fall en fjerning av et viktig teologisk poeng i dåpen å fjerne denne delen. Dåpen gir ikke automatisk et liv i den kristne tro, men “den frelse som dåpen rommer og gir kan kun tilegnes gjennom personlig tro.”⁶⁷ Igjen kan vi se dette som en dreining i retning av at de som bringer sine barn til dåpen skal møtes med et minimum av krav. Foreldre og fadderes funksjon som oppdragere i den kristne tro er svekket, noe jeg kommer tilbake til under diskusjonen rundt faddernes forpliktelser.

---

⁶⁵ “Den fjerde part: Dåpens sakrament” i Luther 1997.

⁶⁶ CA, artikkel XIII – Om bruken av sakramentene.

⁶⁷ Holter 2008: 158.

6. Faddernes forpliktelser

Faddernes rolle i dåpen har utviklet seg opp igjennom årene. I den oldkirkelige dåpsliturgien, forutsatte man dåpskandidatens personlige medvirkning og tilslutning. Vi ser sporene av denne personlige tilslutningen helt opp til 1889-liturgien som, som tidligere nevnt, henvendte spørsmålene direkte til barnet. Dette var ledd som etter hvert ble overtatt av fadderne (*sponsors*).⁶⁸

Endringene fra 1920 til 1977 er ikke store, men et viktig ledd er likevel endret. I 1977 ble det laget en formulering om at faddernes ansvar for forbønn for og hjelp til dåpsbarnets kristne oppdragelse nå var et ansvar som deltes med “denne menighet og hele vår kirke”. Dette forsterket tanken om at barnet ved dåpen ble døpt inn i et fellesskap ikke bare med Gud, men med sine kristne brødre og søstre.

Den samme fellesskapstanken ble videreført i 2008-liturgien. Her ble imidlertid ordene om hvilket ansvar som påligger fadderne endret. Fra å skulle “be for barnet, lære ham selv å be og hjelpe ham til å bruke Guds ord og Herrens nattverd” slik det sto i 77-liturgien, blir fadderne i 2008-liturgien pålagt å “be for barna, være forbilder og vise omsorg for dem og hjelpe dem til å leve og vokse i den kristne tro”. Vi ser her at fokuset på siste delen av dåpsbefalingen “[...] og lærer dem å holde alt det jeg har befalt dere” fra Matt. 28,20a er betydelig svekket. Oppdrageransvaret er erstattet med et omsorgs- og medvandreransvar som nok klinger bedre i ørene til mennesker i det moderne samfunnet, men som man må kunne stille spørsmålstegn ved om oppfyller de samme kriteriene og utfører det samme oppdrag.

7. Velsignelsesønsket

Votum post baptismale,⁶⁹ (løfte etter dåpen) eller velsignelsesønsket som blir sagt til barnet like etter selve dåpshandlingen har beholdt samme plassering gjennom alle liturgirevisjonene og fungerer i alle liturgiene som en oppsummering av hva som er gitt i dåpen, samt en bønn for barnets fremtid. Jeg har tidligere diskutert at begrepet “har gjenfødt deg” fra 1889 var erstattet med “har gjort deg til sitt barn” i 1920 og 1977 før det i 2008 er tilbake til “født deg på ny”.

---

⁶⁸ Holter 2008: 161.

⁶⁹ Holter 2008: 162.

Et annet sentralt og teologisk ladet begrep kommer inn i 1977, når det sies at Gud har gitt sin hellige ånd til barnet i dåpen. I 1889 het det på dette stedet at Gud hadde “[...] gjenfødt dig ved Vand og den Helligaand”. Dette var et uttrykk for at Den Hellige Ånd hadde vært virksom, men ingen eksplisitt tilsigelse om at dåpsbarnet nå hadde fått del i denne ånden. En slik formulering er også i tråd med den læren Luther har om dåpen. I sin lille katekisme skriver han ingenting om at Den Hellige Ånd blir gitt i dåpen. På linje med 1889-liturgien sier han at dåpen er et bad til ny fødsel “ved Den Hellige Ånd”. I 1920-liturgien er omtalen av Den Hellige Ånd på dette stedet helt borte, før det altså i 1977 blir sagt til barnet etter dåpen at Gud har “gitt deg sin Hellige Ånd”, noe som videreføres i 2008- liturgien. At Den Hellige Ånd gis i dåpen har sin bibelske begrunnelse blant annet i Apg. 2,38, hvor Peter sier “Vend om og la dere døpe i Jesu Kristi navn, hver og en av dere, så dere kan få tilgivelse for syndene, og dere skal få Den hellige ånds gave.” Det finnes også eksempel i bibelen på at dåpen og Den Hellige Ånd ikke henger sammen i tid, men det er likevel bred teologisk enighet i kirken om at Den Hellige Ånd gis ved dåpen.⁷⁰ Den tilsigelsen som kom i 1977 til den døpte om at den har fått Den Hellige Ånd skiller seg teologisk klart fra de tidligere liturgiene. Likevel er det vanskelig å si at den gir uttrykk for en helt ny teologi eller et nytt teologisk syn på disse spørsmålene, all den tid dette synet har vært gjeldende i kirken opp igjennom historien. Likevel tilfører det dåpen og dåpsliturgien en ny teologisk dimensjon som er verdt å merke seg og den er også med på å endre den teologi som gjennom dåpsliturgien formidles til menigheten.

---

⁷⁰ Sannes 1978: 87ff.

V. Avslutning

For å vurdere hvorvidt de forskjellige liturgiene skiller seg vesentlig fra hverandre teologisk, kan vi se dem opp mot de grunnleggende bekjennelsesskrifter kirken har om dåpen. Tar vi først utgangspunkt i CA, artikkel IX – om dåpen, møter vi på et av temaene som 2008-liturgien ble kritisert på i høringssvarene – betoningen av dåpens nødvendighet. Artikkel IX sier at dåpen er “nødvendig til frelse”, et perspektiv som i liten grad uttrykkes eksplisitt i 2008-liturgien. Denne liturgien har også, som tidligere nevnt, flere alternativ på en god del av de ulike leddene. Det er derfor mulig å gjennomføre dåp etter 2008-liturgien uten å komme inn på dåpens nødvendighet. Forrettende liturg kan velge en liturgi med alternativ som ikke nevner den nye fødsel, det nye livet, eller den nye identiteten som Guds barn som barnet får i dåpen. Det er derfor trygt å si at 2008-liturgien kan oppfattes som utydelig teologisk og som svekket, spesielt på dette punktet. Nå er det på ingen måte slik at liturgien forneker eller stiller spørsmålsteget ved dåpens nødvendighet. Men all den tid denne nødvendigheten ikke nevnes, kan dåpen fort bli en trivelig familiesammenkomst eller en *rite de passage* som markerer barnets fødsel, mer enn en kirkelig høytid som markerer barnets inntreden i et fellesskap med Gud og andre kristne.

NFG har i prosessen med 2008-liturgien også tatt økumeniske hensyn og har blant annet “mottatt økumenisk materiale, blant annet fra Mellomkirkelig råd. Det er lagt til grunn komparative tekster fra flere av våre søsterkirker. Dåpsliturgien fra Evangelical Lutheran Church in America, den svenske dåpsliturgien fra 1986 og Lima-dokumentet av 1982 har alle fått virke med i arbeidet.”⁷¹ Ser vi da denne mulige mangelen på omtale av ny identitet og ny fødsel opp mot Lima-dokumentet ser vi at man da beveger seg bort fra det økumeniske grunnlag man hevder å stå på.

*Within any comprehensive order of baptism at least the following elements should find a place: the proclamation of the scriptures referring to baptism; an invocation of the Holy Spirit; a renunciation of evil; a profession of faith in Christ and the Holy Trinity; the use of water; a declaration that the persons baptized have acquired a new identity as sons and daughters of God, and as members of the Church, called to be witnesses of the Gospel. Some churches consider that Christian initiation is not complete without the sealing of the baptized with the gift of the Holy Spirit and participation in Holy Communion.*⁷²

⁷¹ Kirkerådets sak KR 14/08.

⁷² Fra “Lima-dokumentet” pkt 20 <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-commissions/faith-and-order-commission/i-unity-the-church-and-its-mission/baptism-eucharist-and-ministry-faith-and-order-paper-no-111-the-lima-text/baptism-eucharist-and-ministry.html#c10471> (lest 4/10-10).

Hvis en tilsigelse av ny identitet som Guds barn ikke finner sted, er man ikke innenfor det minstemålet for dåp som Lima-dokumentet setter opp. Dette vil være et klart brudd med både det kirken har bundet seg til gjennom avtaler og en betydelig teologisk endring fra de tidligere liturgiene som har vektlagt dette perspektivet sterkt. Dette blir også uttrykt i høringsvarene, blant annet fra Lovisenberg menighet som henviser til Lima-dokumentet og skriver at *“Høringsdokumentet fortier dessuten at man her bryter med det grunnleggende økumeniske ideal for reformforslaget.”*⁷³

Det er vanskelig å konkludere med at noen av liturgiene bryter med det som er kirkens lære, eller i vesentlig grad avviker læremessig fra den eller de forutgående liturgier. Likevel ser vi at 2008-liturgien er den som i størst grad har dette potensialet, når man kan velge i så stor grad å utelate eller betone de ulike teologiske poengene i løpet av dåpsliturgien. Vi har også sett at det hevdes at 1977-liturgien gir et usant bilde på forholdet mellom Gud og mennesker. Konklusjonen ut fra det vil naturligvis være at læregrunnlaget er endret og at teologien som uttrykkes i de ulike liturgiene ikke er den samme.

Har endringene i dåpsliturgi de siste 100 årene rokket ved kirkens grunnlag? Min konklusjon på det er nei. 2008-liturgien er, på samme måte som de andre liturgiene det siste hundreåret basert på luthersk teologi og avviker ikke fra denne på vesentlige punkter. Likevel ser vi klare teologiske endringer, til tross for at endringsprosessene har hatt som utgangspunkt at teologien ikke skulle endres. Den teologiske vektleggingen har blitt til dels betydelig endret fra en pietistisk basert frelsesteologi til en mer skapelsesorientert teologi. Hva som er utelatt fra liturgien i de enkelte reformene er også viktig. Det er når vi ser de ulike liturgiene opp mot hverandre og legger merke til hva de enkelte liturgier ikke sier noe om, at vi kan finne punkter som utløser de store debattene. 2008-liturgien har helt klart sine svakheter. Dåpens nødvendighet og det frelsesteologiske aspektet er ikke godt understreket i liturgien, men det er likevel ikke slik at liturgien undergraver denne nødvendigheten ved sin skapelsesteologiske betoning. Det er også et ankepunkt mot den nye liturgien at så mye sentral teologi kan velges bort i gjennomføringen av dåp, når liturgien i så stor grad åpner for bruk av ulike alternativ. Dette har da også kirkerådet og bispemøtet tatt hensyn til og fjernet flere av alternativene i sine reviderte forslag, slik at alle de viktigste temaene skal berøres. Men selv om jeg kan

---

⁷³ Fra dokumentet “Høring av dåpsliturgi, alle svar” s. 149.

konkludere med at det gjennom de ulike endringsprosessene ikke har lyktes å endre liturgien uten samtidig å endre teologien som uttrykkes gjennom dem, vil jeg hevde at dåpsliturgien i Dnk fortsatt befinner seg godt innenfor det som legges til grunn i kirkens bekjennelsesskrifter.

Og til kirkens sanne enhet er det tilstrekkelig å være enig om evangeliets lære og sakramentenes forvaltning. Men det er ikke nødvendig at man alle steder har de samme menneskelige overleveringer, eller former og ceremonier som er anordnet av mennesker. Som Paulus sier: "En tro, en dåp, en Gud og alles Fader" osv. Ef. 4,4-5.⁷⁴

---

⁷⁴ Confessio Augustana artikkel VII – om kirken.

Litteraturliste

- Angell, M.L. 2007. *Se I nåde til meg – syndige menneske, Om syndsbekjennelsen i liturgien*. Masteroppgave i teologi. Universitetet i Tromsø.
- Bispemøtet. 2010. *Forslag til dåpsliturgi i hovedgudstjenesten*. Kirkerådets vedtak av 28. mai 2010 med endringer vedtatt i bispemøtet 16. juni 2010.
<http://kirken.no/index.cfm?event=doLink&famId=123293>
- Dalsbø, K.M. 2007. *Forholdet mellom dåp og tru*. Masteroppgave i teologi. Stavanger: Misjonshøgskolen.
- Davies, W.D & Allison, Dale C. 1977. *The Gospel according to St. Matthew. Volume III*. Edinburgh: T&T Clark.
- DLLM [Den luthersk-læstadianske menighet] 2009. *Uttalelse angående forslag til ny dåpsliturgi i Den norske kirke*.
<http://img7.custompublish.com/getfile.php/959690.857.pbwrecacbp/Uttalelse+ny+d%C3%A5psliturgi+i+DNK+2009.pdf?return=www.samlinga.custompublish.com>
- Dnk [Den norske kirke] 1889. *Alterbok for den norske kirke*. Kristiania: F.Bener's Forlag.
- Dnk [Den norske kirke] 1966. *Alterbok for den norske kirke*. Oslo: Andaktsbokselskapet.
- Dnk [Den norske kirke] 1992. *Gudstjenestebok for den norske kirke*. Oslo: Verbum.
- Duedahl, P & Jacobsen, M. H. 2010. *Introduktion til dokumentanalyse*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Fæhn, H. 1994. *Gudstjenestelivet i Den norske kirke. Fra reformasjonstiden til våre dager*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fæhn, H. 1998. *Messe med mening. Praktisk-liturgiske refleksjoner*. Oslo: Luther.
- Gregersen, N.H. (red). 1992. *Fragmenter af et spejl – Bidrag til dogmatikken*. Fredriksberg: Forlaget Anis.
- Holter, S.W. 2008. *Kom, tilbe med fryd. Innføring i liturgikk og hymnologi*. Oslo: Solum.
- Høgås, K. 2007. *Forslag til ny utlendingslov: Bakgrunn, prosess og utsettelse av endelig resultat*. Masteroppgave i statsvitenskap. Universitetet i Tromsø.
- KR [Kirkerådet]. 2010. *Høring av dåpsliturgi – alle svar*. Tilsendt elektronisk fra kirkerådet 26.08.2010.
- Luther, M. 1997. *Martin Luthers lille katekisme* [utgitt i samarbeid med Det evangelisk-lutherske kirkesamfunn]. Oslo: Lunde forlag.
- Moe, K.H.M. 2006. *Hvordan har dåpssalmens utvikling vært fra reformasjonen til i dag?* Masteravhandling i teologi. Oslo: Menighetsfakultetet.
- Molland, E. (oversetter). 1969. *Den Augsburgske konfesjon (Augustana)*. Oslo: Cappelen.

Neegaard, C. 2002. *Dåp, Borgerlig navnefest og privat markering, En komparativ studie av tre ritualer*. Hovedoppgave i sosiologi. Universitetet i Oslo.

Norsk Salmebok. Oslo: Verbum, 1985.

Rong, M. 2009. *Det liturgiske møte, Språk og gudsmetaforer i Den norske kirkes høymesse*. Ph.D.-avhandling. Universitetet i Bergen.

Sannes, K.O. 1978. *Dåpen og dens plass i kirkens liv*. Oslo: Aschehoug forlag.

Skarsaune, O. 1997. *Troens ord. De tre oldkirkelige bekjennelser*. Oslo: Luther.

Skarsaune, O. 2010. "Skal vi døpe 'i' eller 'til' den treenige Guds navn?" I: *Luthersk kirketidende* 14:317-318.

Tveito, O. 2010. "Forslaget til ny dåpsliturgi – et par momenter". I: *Luthersk kirketidende* 13: 284-287.

Veiteberg, K. *Kunsten å framføre gudstenester. Dåp i Den norske kyrkja*. Oslo: Det teologiske fakultet.

Aarflot, A. 2009. "På vei til nye gudstjenestereformer – Del 2". I: *Luthersk kirketidende* 9: 203-206.